Gheorghe Zamfir și miracolul românesc

MIRELA-IOANA DORCESCU

Preliminarii

Pentru a înțelege și a aprecia, în amploarea și în profunzimea sa, geniul lui Gheorghe Zamfir, trebuie să pricepem, mai întâi, în ce constă excelența, recunoscută pe mapamond, a muzicii sale. Și, pentru a înțelege genialitatea acesteia, trebuie să identificăm, înainte de orice altceva, ce anume a generat-o: atașamentul existențial și artistic față de tot ceea ce este străvechi și cu adevărat românesc. Naiul său aduce la lumină, trimite spre toate zările geniul sufletului românesc, inclusiv acel *genius loci*, în care duhul și sufletul poporului român, precum și existența sa întru imanență, au fost rânduite a sălășlui și a dăinui. Gheorghe Zamfir este artistul patriot, care, în sfera muzicii instrumentale, a dus „sentimentul românesc al ființei" (Constantin Noica) pe marile scene ale lumii, ridicându-l la înălțimile incalculabile, inefabile, ale fascinației și ale beatitudinii estetice.

La flûte de Pan sau universalismul estetic

Asocierea naiului lui Gheorghe Zamfir cu „la flûte de Pan"/„the Pan flute" și a lui Gheorghe Zamfir cu Pan însuși este o temă de interes hermeneutic, care propune, pe de o parte, o cvasiidentificare expresionistă, tipologică, manifestă, cu arhetipul mitic și, pe de altă parte, sugerează o disociere latentă, o desprindere originală de prototip, grație asimilării și prelucrării unor dureri și a unor vise colective, în nota poetului George Coșbuc: „Sunt suflet din sufletul neamului meu/Și-i cânt bucuria și-amarul". Ambele ipostaze – și continuitatea mitică, și reprezentarea dorului românesc – sunt interesante și definitorii. Similitudinea față de mit, decorativă, transnațională, spectaculoasă și memorabilă, generând chiar un supranume pentru artist (Pan), rămâne adecvată subiectului, mai cu seamă pe dimensiunea lui culturală. Pan și Zamfir se aseamănă în aparențe, în ceea ce este perceptibil sub raportul prezenței scenice. Ei conviețuiesc fericit acolo unde naiul lui Zamfir și interpretarea sa mai presus de talent îl aduc în memorie pe Pan, îl revitalizează. Dar Zamfir nu îi slujește lui Pan, ci lui Dumnezeu. Ca bun român, ca fervent creștin. Deosebirile dintre Pan și Zamfir apar la nivele fundamentale: Pan e păgân, politeist; Zamfir e creștin, deci monoteist. Pan e teluric, Zamfir, uranic. *Ciocârlia* sa se înalță alături de

BDD-A32058 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:47 UTC)

Coloana Infinitului a lui Brâncuși și de *Luceafărul* lui Eminescu, creații de geniu ale poporului român, ale unui spirit ascensional, sedus de transcendență. Libertatea absolută, puritatea, eternitatea, sacralitatea cântecului ciocârliei în zbor depășesc ideea de odă, vizând trăinicia unui simbol național. Ciocârlia poate fi *Pasărea măiastră* a lui Brâncuși. Prin osârdia și geniul artiștilor români de vârf, *Ciocârlia* a devenit pe plan mondial unul dintre simbolurile românismului. Un tril nemuritor, trimis cât mai sus în văzduh. Un înger al cântecului românesc.

Diferențierea de Pan servește identificării locului lui Zamfir în istoria muzicii și, implicit, a culturii universale. Universalismul lui Zamfir vine din lăuntrul său românesc, din credința strămoșească. Mitul păgân al lui Pan se poate, eventual, învecina cu trăirea hristică, dar nu o poate egala, necum a o înlocui. Or, muzica lui Gheorghe Zamfir, naiul lui fermecat au, mai întâi, un caracter existențial, creștin, o esență dumnezeiască, abia apoi virtuți estetice. Mai mult decât atât, cel ce rostește, cu ochii închiși, atingând cu buzele naiul, rugăciunea „Tatăl nostru" demonstrează că arta are, pentru sine, un caracter vital, nu convențional. Cântecele și compozițiile sale nu sunt un adaos agreabil la ființă și la ființare, ci reprezintă însuși glasul ființei și al ființării, sub orizont hristic. Nicio notă falsă ori de circumstanță în expresia acestui filon creștin, care putea să-l coste viața în epoca acerbului comunism românesc. Când, în anii '80, Gheorghe Zamfir a simțit nevoia să Îi dedice un concert lui Dumnezeu, a intrat în dizgrația lui Ceaușescu și a fost alungat din țara natală. I s-a pus în vedere că nu are altă șansă de salvare decât exilul, cea mai cumplită pedeapsă pentru o persoană adânc înrădăcinată în patrie:

„Urlând de durere, cu inima sfâșiată în bucăți, am luat drumul exilului, în luna martie 1982, cu două valize și cu naiurile la spinare. Pașaportul mi l-a băgat în buzunar fostul ministru de Externe, Ștefan Andrei, care mi-a spus: «Pleci și nu te mai întorci. Altfel, Ceaușescu te omoară!» Exilul a fost absolut teribil pentru mine. Dacă nu plecam din țară eram arestat, condamnat și poate pierdut fizic" (Gheorghe Zamfir, apud Wikipedia).

Anii petrecuți departe de țară au fost cei ai propulsării occidentale și apoi internaționale, spre ceea ce se constată a fi cunoașterea și aprecierea mondială. A cântat și a impresionat, de la un colț al lumii la altul, singur sau alături de marii interpreți ai Planetei, a subjugat inimi și a adunat premii importante, a scos milioane de discuri, unele – din cele mai prețioase metale, a pus bazele studiului universitar al naiului în Europa, a susținut un strălucit doctorat din istoria acestui instrument – în concepție și făurire proprie, introdus în majoritatea stilurilor și a genurilor muzicale, în care Gheorghe Zamfir a dat, ca nimeni altul, expresie dorului revărsat din

BDD-A32058 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:47 UTC)

sufletul românului, dor ce-a fost mereu și va rămâne de-a pururi în suflul unic al vrăjitului său nai... Specialiștii în domeniu îi evaluează superlativ contribuția de neprețuit în materie de artă interpretativă și de ingeniozitate tehnică, în lărgirea ariei de utilizare a naiului, precum și în sfera creației muzicale. Cu hituri internaționale precum *Été d'amour* sau *Lonely shephard*, cu muzica de film creată, cu prestațiile memorabile din concerte de un succes răsunător, personalitatea carismatică a lui Gheorghe Zamfir a cucerit Occidentul și apoi continentele Terrei, parcurgând un traseu al consacrării mondiale – din Franța spre Vatican, Statele Unite ale Americii, Japonia, Australia sau Africa de Sud și în nenumărate alte centre ale culturii muzicale.

Dar un geniu admite nenumărate abordări. El captivează și seduce, până la uitare de sine și elevație în spiritul muzicii, un public eterogen și prin altceva decât talent, experiență, meșteșug sau viziune artistică. Spre a-i decoda fulminantei cariere naționale și internaționale a lui Gheorghe Zamfir posibile alte motivații, în afară de har, de studiu și de practică profesionistă, vom evidenția aportul a două surse autohtone ale succesului său, încercând să lămurim conceptele matriciale *genius loci* și *miracol românesc*.

Genius loci

Genialitatea lui Gheorghe Zamfir se hrănește din geniul locului său natal. Ce are peisajul românesc atât de special? Iată un exercițiu de valorizare:

Privită de la nivelul mării, sau al solului, spre cer, contemplată din mijlocul nenumăratelor sale splendori naturale – dealuri, coline, câmpii înflorite, păduri, codrii încărcați de dulci tenebre, râuri de argint, Dunărea, Marea Neagră etc. – România a fost, pe drept cuvânt, numită, cu o metaforă desprinsă din categoria estetică a fermecătorului, „Grădina Maicii Domnului".

Privită de sus, și de foarte departe, dinspre cer spre pământ, observând munții strânși în mijloc și apele râurilor scurgându-se pe defileuri, România poate sugera, în registru înalt-simbolic, după logica unei metafore extrase din categoria estetică a sublimului, „Pumnul lui Dumnezeu", conform unor răscolitoare versuri ale lui Eugen Dorcescu: „pumnul lui Dumnezeu/strângând laolaltă/ținând împreună/infernul și/paradisul".

Și, tot potrivit aceleiași logici a sublimului, de data aceasta din perspectivă hristică, dacă este privită încă de mai sus, chiar de sub cer, de acolo de unde detaliile peisajului se șterg și rămân doar conturul și esența, România are înfățișarea, alura și avântul unui pește. Se știe că peștele este simbolul lui Iisus Hristos. În ambrozia râurilor, ce se scurge printre degetele

BDD-A32058 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:47 UTC)

Munților Carpați, sălășluiește „păstrăvul sacru” – o veritabilă metaforă simbolică în poezia aceluiași Eugen Dorcescu. Prin urmare, România s-ar identifica, în marele abis al timpului și al spațiului, cu „Păstrăvul sacru”, ar fi emblema cosmică a lui Hristos.

Toate aceste configurații simbolice, reunirea celor trei simboluri ce definesc, la nivelul Ființei, România și pe locuitorii ei, probează, cum se poate constata numaidecât, un suport și un caracter metafizic al artei muzicale. România menține în structura sa profundă legătura cu Dumnezeirea. Ceea ce nu o împiedică, ba dimpotrivă – și nu-i împiedică, ba dimpotrivă, pe români – să se armonizeze cu cerințele lumii moderne, în ciuda apetențelor vădit materialiste și consumeriste ale acesteia. Așa cum s-a întâmplat mereu, de-a lungul celor două milenii de existență, România a realizat și realizează o relevantă performanță: aceea de a se situa, deopotrivă, în profan și în sacru, racordându-se, cu înțelepciune, la tot ceea ce este actual și sincronizându-se cu imperativele, mai cu seamă conjuncturale, ale globalizării, fără a renunța, câtuși de puțin, la sacralitatea vieții, la legăturile sfinte și specifice cu valorile perene. „Limba, creștinismul ortodox, istoria lor multimilenară rămân pentru români constante sacre, legitime ale identității lor naționale, la ei acasă și pretutindeni în lume” (Iulian Chivu, *Heterogene*, Editura Sitech, Craiova, 2018).

Muzica lui Gheorghe Zamfir se ivește fie ca un fuior de vânt, fie ca un zbor de îngeri, fie ca un abur de mister, făcând legătura dintre pământul său românesc și Divinitatea sa celestă. Comercială și totuși nu, ea exprimă, în plan axiologic, patria și sufletul românului autentic, creștin din vremuri îndepărtate, care își păstrează nealterată ființa, prin folclor și prin credință. Un popor miraculos, neclintit, de milenii, la răscruce de drumuri.

Miracolul românesc

Fenomenul *dinamicii regresive a vieții spirituale*, asupra căruia atrage atenția Eugen Dorcescu în lucrarea sa *Poetica non-imanenței* (Editura Palimpsest, București, 2009), fenomen care ar avea drept consecințe ultime și foarte periculoase *despiritualizarea*, *retragerea harului* și *pierderea Centrului* (a credinței în existența lui Dumnezeu), a fost și a rămas cu totul marginal, infim, total necaracteristic în spațiul carpato-danubiano-pontic, deși se manifestă accentuat în alte părți, mai intens în zilele noastre decât în alte vremuri. *Gheorghe Zamfir este un artist și un creator pentru care Dumnezeu există*. *Este exponentul unui popor pentru care Dumnezeu există*. Comportamentul său uman și artistic atestă dragostea de Dumnezeu, deprinsă în familie, educată în școală, cultivată apoi din convingere, cum se întâmplă îndeobște în colectivitățile românești tradiționale. Orice român

BDD-A32058 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:47 UTC)

neaoș „crede în poporul său și-n Dumnezeu”. Această credință imuabilă este cea care l-a întors pe Gheorghe Zamfir acasă, imediat după Revoluția din 1989, și l-a determinat să rămână cu ai săi.

Acesta este miracolul românesc: ***primordialitatea absolută a spiritului***. Vocația spiritual-religioasă. Dăinuirea în spirit. România nu s-a despiritualizat. De aceea, nu i s-a retras harul, de aceea nu a pierdut sentimentul Centrului, de aceea nu a ajuns la rătăcire sau idolatrie. Românii sunt un popor pneumatofor (aidoma altor popoare cu vocație duhovnicească) și la fel sunt și marii artiști români, creatorii și interpreții de geniu: Mihai Eminescu, Lucian Blaga, Constantin Brâncuși, George Enescu, Nicolae Grigorescu, Maria Tănase, Maria Lătărețu, Dumitru Fărcaș, Gheorghe Zamfir etc. Fiecare, în felul său, punându-și în lucrare harul, a ajuns mesager al miracolului românesc în lume. În fiecare se simte vibrația acestui miracol. Fiecare a contribuit la dăinuirea forței spirituale a românilor.

Primum movens. Principiul generativ

Într-o perspectivă și într-o abordare ontologică, esența și excelența eului creator rezidă în acest sentiment al Centrului. Întreaga ambianță are un suport metafizic și o justificare transcendentală. Dinamica lăuntrică fundamentală a fost, este și, probabil, va rămâne *aspirația spre Marele Centru.* Acesta este arhetipul cultural românesc („Marele Arheu”, în formularea aceluiași Eugen Dorcescu).

Ca un creator veritabil, de înaltă ținută artistică și morală, compozitorul și muzicologul Gheorghe Zamfir revine, în fel și chip, la Unicul Creator al tuturor celor ce sunt. Propriile realizări nu i-au alterat modestia de slujitor devotat al lui Dumnezeu, ci au dat glas, mai degrabă, smereniei de continuator într-o paradigmă muzicală ancestrală, amplificată și nuanțată ca timbru, prin introducerea dramatismului naiului în hituri, lucrări camerale și concerte. Compozițiile sale sunt, îndeosebi, mise și rapsodii, calde imnuri de o coloratură estetică influențată de muzica tradițională românească. Dar chipul de artist al lui Gheorghe Zamfir nu se rezumă la atât.

Naiul se studiază astăzi, în România, în diverse centre (București, Târgoviște, Târgu Jiu), la Școala lui Gheorghe Zamfir. Maestrul își pregătește, astfel, posteritatea, dovedindu-se responsabil față de soarta naiului, ca instrument cu sonorități clare și tulburătoare. Așa cum odinioară Iisus a urcat însoțit de discipoli pe munte pentru a-i învăța să se roage, Gheorghe Zamfir s-a avântat pe povârnișuri ca să-și învețe elevii, direct sub cerul liber, la mare înălțime, cum să se roage cântând la nai. Ca într-un ritual, la limita dintre profan și sacru, dat fiind ascendentul evanghelic, date fiind sfințenia muntelui, dar și cea a sunetului naiului. Așa cum flacăra unei lumânări se

BDD-A32058 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:47 UTC)

înalță mereu spre cer, având o verticalitate netulburată, sunetele ce izvorăsc din tuburile naiului iau calea cerului, sunt ele însele mesageri spre Dumnezeu. Aceasta este marea nădejde a românilor, aspirația lor definitorie: cea de a ajunge rugăciunea neamului lor la Dumnezeu.

Aspirația se însoțește cu o *nostalgie infinită* și cu un *optimism tragic* (vezi baladele *Miorița* și *Meșterul Manole*), cei trei vectori împletindu-se într-o trăire imaginativ-afectivă pe de-a-ntregul specifică (există, pare-se, o vagă similitudine doar cu ceea ce semnifică portughezul *saudade*) și într-atât de complexă, încât rămâne indefinisabilă și intraductibilă: *dorul*.

Manifestarea melodică a dorului este *doina*. S-a spus adesea: doina este cântecul popular românesc ce exprimă sentimentul dorului. Are o vechime considerabilă, dat fiind că genul este denumit de un cuvânt moștenit din limba dacă. Iar verbul a *doini*, derivat de la doină, are înțelesul originar de „a cânta". Dorul și doina îi impun pe români și cultura lor în universalitate. De fapt, toate cântecele românești sunt, esențialmente, doine. Arhitema tuturor este Centrul. Temele sunt diverse: dragoste, natură, singurătate (îndepărtare de Centru, dar și de țară), jale. Balada este doina eroică. Hora însăși, prin ritm și dans, este o doină disimulată, o doină de grup, subtil socializată, comunitară, coezivă, concepută pentru a-i uni pe actanți într-un cerc, într-un simbol solar de netăgăduit, care încarcă dansatorii de energii nebănuite: „Cine n-a văzut Ciuleandra nu știe ce-i beția dansului" (Liviu Rebreanu).

Cu doine a debutat Gheorghe Zamfir. Cel ce doinește își trage seva din rădăcinile neamului românesc. El, în același timp, „dorește". Din punct de vedere etimologic, „a dori" înseamnă „a trăi starea de dor": „Muntele, că e de piatră,/Tot *dorește* câteodată./Dară eu, puiuț de om,/Cum să nu port niciun dor?" Transhumanța aduce cu sine înstrăinarea de loc, de familie, de toți cei dragi. Dorul se leagă de drumul lung pe care păstorii erau nevoiți să-l facă în căutarea de pășuni. „Cine n-are dor destul/Mută-și casa lângă drum./Drumul sună,/Dor adună". Dorul de cel plecat e cântat de cei rămași singuri acasă: „Bădișor depărtișor,/Nu-mi trimite-atâta dor/Pe pârâu și pe izvor". Cel mai teribil dor se leagă de pierderea libertății. Acestei stări sufletești – vecină sau identică cu jalea – îi dă glas, tânguindu-se ca un veritabil doinaș, poetul ardelean Octavian Goga: „La noi sunt codri verzi de brad/Și câmpuri de mătasă;/La noi atâția fluturi sunt/Și-atâta jale-n casă"... „Doina de jale" a fost adoptată ca formulă de Gheorghe Zamfir, devenind o veritabilă amprentă muzicală. Dorul se împletește cu jalea și în celebra *Lonely shephard* („Păstorul singuratic"), care a străpuns inimile lumii întregi. Linia melodică și interpretarea stimulează o trăire atât de intensă, de exclusivă, a frumuseții sunetului, încât bulversează limitele sensibilității

BDD-A32058 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:47 UTC)

umane. Sunetele se înlănțuiesc armonios, frazele muzicale au curgerea și puritatea apelor dulci, sau sprinteneala luminii din zori de zi, ce urcă-n munte din piatră în piatră... până pe culmi, pe stânca golașă... la păstorul singuratic, plin de dor... În acel punct, sunetele se articulează unul câte unul, sugestiile solitudinii îți rup sufletul... Fiecare sunet punctează o durere. O pierdere iremediabilă. Unde-i lumea? Unde-i mama? Unde-i dragostea sa?... Unde-s oile sale? Urmează meditația asupra fragilității destinului nostru... Asupra implacabilului sfârșit... A tot ceea ce, inevitabil, vom pierde... Viața, lumea... Sfâșietoare tristețe!... Incomparabil farmec al muzicii ce stoarce lacrimi... Deasupra, doar condorii planează... Muzica lui Gheorghe Zamfir are un mesaj atât de dens! Un mímesis uluitor. De o curăție absolută. De o sinceritate absolută. De o frumusețe simplă, constantă, grandioasă. De un catharsis abundent și salvator. Este o muzică plăcută lui Dumnezeu. „Bună pentru eternitate", conform etichetei puse, pe orice capodoperă, de vechii greci.

În loc de concluzie

Tot melosul românilor este doină, adică expresie a dorului. În miezul muzicii lui Gheorghe Zamfir, indiferent de genul abordat, supraviețuiește și înfioară *doina* românească, adică inepuizabilul *dor* – cel mai adânc impuls al sufletului acestui neam, care menține viu „sentimentul românesc al ființei", după spusa lui Constantin Noica. În anul Centenarului, când celebrăm românismul prin valorile sale, îi aducem sincere omagii și acestui mesager de geniu al forței noastre spirituale: unicului, inimitabilului și fascinantului Gheorghe Zamfir, el însuși un miracol românesc.

BDD-A32058 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:47 UTC)